

Selim SÖNMEZ, Bediüzzaman Said Nursi ve “Kürt Meselesi” Köprü Dergisi

Bediüzzaman, 19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20. yüzyılın ilk üççeyreğinde yaşamış, insanî sorunlara Kur’anî çözümler önermiş bir mütefekkidir. O, 82 yıllık hayatında Risale-i Nur Külliyyatı adını verdiği eserlerinde, Kur’an’dan aldığı ilhamla varlığı ve varlığı algılayış biçimini, zamanın formları çerçevesinde sunmayı başarmıştır.

Bediüzzaman Said Nursi, bu genel bakış açısı çerçevesinde İslam âleminin temel sorunları hakkında fikir üretmiş, bu sorunlara dair neler yapılması gerektiğini zamanın yöneticilerine ve toplumuna bir şekilde anlatmıştır. Onun insanlığın sorunlarına olan ilgisinin yaşadığı toprakların sorunlarına; hatta doğduğu toprakların sorunlarına olmadığını söylemek mümkün değildir. Bundan dolayı, Bediüzzaman en geniş daireden en dar daireye kadar insanlığın sorunlarıyla ilgilenmiştir. İnsanlığın, İslam âleminin, Türkiye’nin ve Türkiye’nin doğu bölgelerinin sorunlarını kendisine kaygı edinmiştir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Risale-i Nur’da sorunlar, insan temelinde ele alınmıştır. Bediüzzaman, dünyanın herhangi bir köşesinde hak ve hürriyetleri ihlal edilen bir kişinin hakkını savunmayı kendisine vazife bilmiştir. Doğduğu toprakların sorunlarını da bu çerçevede ele almıştır. Yani baskı, göç, şiddet, hukuksuz hareket ve ayrımcılık gibi dünyanın neresinde olursa olsun kabul edilemeyecek pratiklere şiddetle karşı çıkmıştır. Yani 19. yüzyılın Batılı oryantalistleri gibi, meseleleri; Lübnan Sorunu, Arnavutluk Sorunu ya da Bulgar Sorunu gibi yarı siyasi yarı insani bir sorun olarak ele almamıştır. İnsanı eksen kabul ederek, temel hak ve hürriyetler noktasında görülen eksikliklere dikkat çekmiştir. Bediüzzaman, belli bir bölgede yaşayan insanın sorununa değil; evrensel anlamda insanların sorununa dikkat çekmiştir.

Bu açıdan bakıldığı zaman Türkiye’nin Doğu ve Güney Doğusunda yaşanan sorunları isimlendirmek için kullanılan Kürt Meselesi kavramının sorunlu bir kavram olduğu dikkat çekmektedir. Bu sorunu iki temel kriterle özetlemek mümkündür:

Bunlardan birincisi Bediüzzaman’ın etnik çağrışım yapan kelime ve kavramlara karşı mesafeli duruşudur. Onun bu tavrını Eski Said Dönemi eserleri ile Yeni Said Dönemi eserleri arasındaki farkta görmek mümkündür. Eski Said Dönemi eserlerinde etnik kavramları rahatça kullanırken Yeni Said Döneminde bu tür kelimelere daha az yer vermiştir. Bunun önemli nedenlerinden birisi Eski Said Döneminde bu kavramların etnik anlamlarından çok coğrafi anlamlar içermesi, Yeni Said Döneminde ise bu kavramların etnik anlamlar içermeye başlamasıdır.

İkincisi ise, Bediüzzaman’ın mesajının bütün insanlığa hitap ediyor olmasıyla ilgilidir. Hâlbuki Kürt Meselesi kavramı, Türkiye’deki belli etnik gruplardan birisine atıfta bulunmaktadır. Türkiye’de yaşayan Türklerin, Arapların, Çerkezlerin ya da gayrimüslim vatandaşların sorunları yok mudur? Temel hak ve hürriyetler konusunda Kürt kökenli kardeşlerimiz dışında kalan diğer insanlar kâmil manada demokratik haklarını kullanabiliyorlar mı? İşte bütün bu soruları dikkate alma zorunluluğu bizim bütüncül bakmamızı zaruri kılmaktadır. Bu açıdan konuyu Türkiye’nin demokratikleşme süreci olarak

ele almak daha doğru olacaktır. Bu zaviyeden bakıldığında, aslında Türkiye’de Güneydoğu Sorunu, Türkiye’nin bir demokratikleşme sorunu olduğunu göstermektedir.

Bütün bu bilgilerden sonra, Bediüzzaman’ın eserlerinde Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusunda yaşanan olaylara nasıl yaklaşıldığına dair bakış açısını en genişten en daraya doğru şöyle özetlemek mümkündür: Öncelikle Bediüzzaman Kur’an’ın evrensel mesajını bugünün insanlığının anlayacağı tarzda açıklaması, bütün insanlığın temel sorunlarına çözümler ileri sürdüğünü ortaya koyar. Siyasal anlamda hürriyet rejimlerini incelemesi, sosyal alanda tabakalaşmayı önlemeye dönük Kur’anî öneriler öne sürmesi, hukuk açısından adalet ve eşitliği dikkatlere sunması ve topluluklar arasındaki ilişkilerde sulh-ı umumiye ön plana alması, ferdi anlamda ise inançsızlığı prensip edinmiş felsefi ekollere karşı her an yaratıcıyı hatırlatan bir iman ekolü kurması onun mesajlarının öncelikle bütün insanlığa hitap ettiğini göstermektedir. Bu temel ilkelerin herkesi kuşattığı bir vakiyedir.

Ancak, Bediüzzaman İslam toplumunun içinde bulunduğu kültürel özelliklerden dolayı daha özel analizler yapmaktan da geri durmamıştır. Bu gayreti İslam toplumu içindeki farklı etnik ve dini özelliklere sahip grupları da hedef almıştır. Hutbe-i Şamiye adlı eseriyle İslam toplumunun genel olarak içinde bulunduğu sıkıntıları ve çözüm önerilerini dikkatlere sunarken, Münazarat adlı eserinde de bütün insanlığa hitap eden analizler yapmakla beraber özellikle Kürtlerin içinde bulunduğu sorunların çözümüne dair önerilerde bulunmuştur. Bediüzzaman’ın bu analiz yönetiminden dolayı genele bakarken özeli ihmal etmemek, özele bakarken de genel ilkeleri unutmamak gerektiği ortadadır.

Şimdi bu bakış açısının verdiği imkânlar çerçevesinde, Bediüzzaman Said Nursi’nin Güneydoğu Meselesi’ne dair yaklaşımlarını inceleyelim.

Bir Ulus Devlet Eleştirisi

Bilindiği gibi Fransız İhtilali’nden sonraki süreç, ulus devletlerin var olma ve gelişme sürecidir. Ulus devlet; tek dil, tek din, tek etnik köken, tek ideoloji sahibi olmayı yeğliyordu. Şayet birden fazla dil, din, etnik köken söz konusu ise, onu bire indirmek ulus devletin mantığıydı. Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından sonra, Türkiye’de bir ulus devlet inşa sürecine girildi. Yeni devlette yapılan yenilikler bir ulus devlet mantığı içinde şekillendi. Devletin kurucusu olan asker-sivil bürokratik elitler, belirledikleri ulus devlet ideolojisini fertlere kabul ettirmek için her türlü baskı unsurlarını kullandılar. İşte Bediüzzaman böyle bir zamanda yaşadı. Hayatı boyunca da ulus devlet mantığının ürettiği baskıcı pratiklere karşı mücadele etti.

Bediüzzaman, nerede ve ne zaman kurulursa kurulsun baskı devletine karşı çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren siyasal anlamda en çok mücadele ettiği şey istibdat olmuştur. Ayrıca en büyük düşman olarak da baskı rejimlerini görmüştür. İstibdadı kötülüklerin, hürriyeti ise güzelliklerin kaynağı olarak gören devletten toplumun en küçük birimi olan bireye kadar, istibdadın çeşit çeşit uzantılarının olduğunu belirtmiştir. Ancak bu istibdat türleri arasında en tehlikeli olanının siyasal istibdat olduğunu belirtmiştir. Taklidin pederi ve istibdâd-ı siyâsînin veledi olan istibdâd-ı ilmîdir ki, diyerek siyasal iktidarın kuracağı baskı rejiminin insani değerleri nasıl öldürdüğünü belirtmiştir.

Bediüzzaman insanın olduğu her yerde hürriyetin olması gerektiğini söylemiştir. Ona göre hürriyet insan olmanın kaçınılmaz gereklerinden biridir. İnsanın doğarken getirdiği temel haklarından birisi hürriyettir. Bu çerçevede bütün yaşadığı dönemlerde istibdat pratiklerine şiddetle karşı çıkmıştır. II Abdülhamid'e karşı hürriyeti savunmuş ve padişahla bu nedenle arası açılmış, ancak bu fikirlerini yayma azmini hiç kaybetmemiştir. Bediüzzaman bu dönemde Doğu aşiretleri arasında dolaşarak, Kürtlerin kurtuluşunun hürriyette olduğunu anlatmıştır.

İttihad ve Terakki döneminde Meşrutiyetin bir baskı rejimine dönüşmesini ismi meşrutiyet ve manası istibdatı diyerek eleştirmiştir. İttihatçıların meşrutiyet isteğiyle iktidara gelerek daha sonra bir baskı yönetimi kurmaları da şiddetle eleştirmiştir.

Bediüzzaman, Cumhuriyet döneminde de aynı tavrını sürdürerek, çekinmeden Cumhuriyet'in gerçek anlamına; yani hürriyetçi karakterine dönmesi gerektiğini söylemiştir. Cumhuriyet dönemindeki baskıcı uygulamalara dört ana başlık altında eleştirel bir yaklaşım getirmiştir. Bu dönemde cumhuriyetin 'istibdat-ı mutlak' şeklinde uygulandığını, laikliğin 'irtidad-ı mutlak' tarzında anlaşıldığını, medeniyetin 'sefahat-ı mutlak' şeklinde algılandığını ve kanunların ise 'cebr-i keyfi-i küfriye' olarak uygulandığını ifade etmiştir. Cumhuriyetin bu baskıcı pratiklerinin sonucunda, hem sizi işgal, hem hükümeti işgal, hem bizi perişan ederek, hakimiyet-i İslamiyeye ve millete ve vatana ecnebi hesabına darbeler vuruyorlar demiştir.² Ayrıca Bediüzzaman bu ilkelerin pratiklerine karşı da mücadele vermiştir. Bu cümleden olmak üzere, ezanın Türkçe okunmasını, Ayasofya'nın ibadete kapatılmasını, dini bilgiler veren Risale-i Nur eserlerinin yasaklanmasını şiddetle eleştirmiştir. Bu genel değerlendirmeler yanında, ülkenin muhtelif yerlerinde zulüm derecesine varan uygulamaları da eleştirmiştir.

Devlet mi? İnsan mı?

Said Nursi, ulus devlet eleştiri yaparken dikkat çeken önemli noktalardan birisi, devlet-insan ilişkisidir. Devlet mi insan içindir? İnsan mı devlet içindir? Tarih boyunca devleti kutsal sayan anlayışlar, insan devlet içindir fikrini uygulamışlardır. Halbuki İslam inancına göre, her şeyin temelinde insan vardır. Kur'an-ı Kerim bile insana inmiştir. Yani herhangi bir şey için insan feda edilemez. Bir gemide dokuz canı, bir masum bulursa o gemi batırılabilir mi? Kesinlikle hayır! İslam o tek masum kişinin hukukunu korur. Hz. Peygamberin insanı önceleyen öğretileri Emeviler döneminde önemli bir kırılmaya maruz kalmıştır. Artık Emeviler de kutsal devlet anlayışını hayata geçirmişlerdir. Bu tarihten itibaren devletin kutsallığı gibi, yanlış bir algılamaya İslam toplumu içinde hayat bulmaya başlamıştır. Bu fikir, modern ulus devlet sürecinde temel bir ulus devlet pratiği olarak ele alınınca, varlığını kuvvetlendirmiştir.

Aslında Bediüzzaman'ın bu konuda durduğu yer geleneğin ve modernitenin dışında bir yerlerdir. Çünkü gelenek ataerkil toplum yapısının verdiği imkânlar çerçevesinde, kutsal devlet anlayışını önceleyebilmektedir. Modern ulus devletler ise, elitist modernleştiricilerin ideolojilerini egemen kılmak için, devleti yeniden baskı aracına dönüştürmüşlerdir.

Bediüzzaman, vahşet ve bedeviliğin bir kanun-ı esasisi dediği, devlet için fertleri feda eden anlayışı şöyle özetler:

I. Cemaatin selâmeti için fert feda edilir.

II. Vatanın selâmeti için eşhasın hukuku nazara alınmaz.

III. Devletin siyasetinin selâmeti için cüz'î zulümler nazara alınmaz³.

Bu ilkeler uğruna milyonlarca masum idam sehpalarında kalmıştır. Milyonlarca insan katledilmiştir. Cumhuriyet döneminde de bu devlet için vatan için denilerek binlerce insan katledilmiştir. Said Nursi, Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkan asayiş olaylarında işlenen zulümlerden dolayı, idarecilerin yukarıdaki ilkeleri esas alarak pek çok kişiye zulmettiklerini belirtmektedir. Memleketin selâmetine çalışan ehl-i siyasetin mezkûr hakikati nazara alması ve bu konudaki zulümleri durdurması gerektiğini belirtir.

Bediüzzaman sosyal içerikleri mektuplarında otuza yakın yerde suçun şahsiliğini ihlal eden pratikleri eleştirmiştir. Bu asrın zalimane bir düsturu dediği birisinin hatasından dolayı başkasını yani akrabasını, yakınını, köylüsünü cezalandırma prensibine şiddetle karşı çıkmıştır. Birisinin hatası ile başkası mesul olmaz ayet mealinin anlamı üzerinde de yoğunca durarak bu ayetin bu zamanda çok suiistimal edileceğinden bahsetmiştir.

Cumhuriyet döneminde meydana gelen çeşitli olaylardan sonra, çok sert tedbirler alınması, Şeyh Said Olayı ve Dersim Vakası başta olmak üzere pek çok olaya karıştıkları tahmin edilen kişilerin, evlerinin, köylerinin ve aşiretlerinin üzerine gidilirken masumlara da zarar verilmesi şiddetle eleştirilir. Bir tek câninin yüzünden bin adamın kılıçtan geçmesini caiz görür. Bir adamın yaralanmasıyla binler mâsumu sıkıntıya verdirir. Ve iki yüz adamı kurşuna dizilmesini o bahaneyle nazara almaz. Birinci Harb-i Umumîde üç bin adamın câniyâne siyaset hatâlarıyla otuz milyon biçare nev-i beşer aynı harpte mahvedildiği gibi, binler misaller var.⁴

Bediüzzaman bütün bu öğretileri ile Kur'an'daki insanı yeniden tanımlayan ve onun hak ve hukukunu yeniden hatırlatan bir misyonu üstlenmiştir.

Hak ve Hürriyetler Tartışılabilir mi?

Başta söylediğimiz gibi, Bediüzzaman bütün insanlığın hak ve hürriyetlerini rahatça kullanabildikleri bir dünya için çaba harcamıştır. Ulus devlet mantığı içerisinde şekillenen Türkiye'de temel hak ve hürriyetlerin, vatan için, millet için sınırlandırılabilmesine karşı çıkmıştır. Yazmış olduğu Risale-i Nur Külliyyatı defalarca mahkemelere düşmüş ve buralarda yargılanarak beraat etmiştir. Hiçbir suç işlemediği halde, hayatının önemli bir kısmı tutukluluk halinde, hapishanelerde ve göz hapsinde geçmiştir. Kendisini savunmak için çıktığı mahkemelerde, her defasında haklılığını kabul ettirdiği halde, daha sonra tekrar yargılanmıştır.

Bediüzzaman kendisine reva görülen bu zulümlere karşı hakkını savunmakla yetinmemiş, kendi haklarıyla birlikte insanlık onurunun hukuk mücadelesini de yapmıştır. Eserlerinde

doğuştan getirilen temel hak ve hürriyetlerin serbest bir şekilde yaşanması gerektiğini savunarak, eyleme dönüşmediği halde görüşlerin serbestçe ifade edilebilmesi önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini söylemiştir.

Said Nursi, Cumhuriyeti ilk yıllarında, insanların doğuştan getirdiği özelliklerinden anadillerinin yasaklanması uygulamasına karşı çıkmıştır. Bilindiği gibi Cumhuriyet kurulunca ulus devlet mantığı ile Türkçe dışındaki dillerin kullanılması yasaklanmıştır. 1925'te kabul edilen Şark Islahat Planı'na göre, Türkiye Cumhuriyetinin resmi kurumlarında, okullarda, mahkemelerde, işyerlerinde, adliyede, çarşıda, sokakta, diğerlerinin duyabileceği herhangi bir yerde Kürtçe konuşmak yasaklanmıştır. Benzer bir yasakta 1982'de askeri idare tarafından çıkarılmıştır. Milli Güvenlik Konseyi'nin 2932 sayılı kararına göre, Türkçe dışında herhangi bir dil ile düşüncelerin açıklanması yasaklanmıştır.

Bütün bu yasaklar, Türkiye'de yaşayan insanlar arasına nifak sokulmasına, anadiliyle konuşamayan vatandaşın devlete küsmesine neden olmuştur. Halbuki Bediüzzaman, insanın doğuştan getirdiği temel hak ve hürriyetlerinin tartışılmasının bile nafiye olduğunu düşünmektedir. Herkesin annesinden öğrendiği dili konuşması ve o dilde eğitim alması kadar doğal bir şey yoktur. Ona göre, lisan-ı maderzâd [anadil] ise tabii olduğundan, elfâzı davet etmeksizin zihne geliyor. Alış veriş yalnız mana ile olduğundan, zihin çatallaşmaz dolayısıyla anlama daha kolay olur. Böyle bir lisana giren bilgi nakş-ı ale'l hacer [taş üzerine yazılmış yazı] gibi baki kalır. O milli lisana bürünen anlamlar insana daha sıcak gelir⁵. Bu nedenle eğitimde ana dilin önemi inkâr edilemez.

Bediüzzaman eğitimin muhtevası ve teşkilatı hakkında da önemli önerilerde bulunmuştur. Eğitim muhtevası olarak vurguladığı en önemli konu din ilimleri ile fen ilimlerinin birlikte okutulmasıdır. Bu konuda Nursi, "Vicdanın ziyası ulum-ı diniyedir. Aklın nuru fûnun-ı medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüt eder"⁶ demektedir.

Nursi, bu proje ile aynı zamanda geleneğin birikimi ile modern dönemlerin kazanımlarını bir araya getirmektedir. Tasavvufî mistisizmi temsil eden tekkeler, geleneksel okulları temsil eden medreseler ile modern okulları temsil eden mekteplerin iyi tarafları bir araya getirilerek bir eğitim projesi hazırlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Eğitimin bu ruhu bütün eğitim kademelerine yansıtılmalıdır. İlkokuldan üniversiteye kadar bu anlayış korunmalıdır. Ancak her kademeye göre, doğal olarak ayrı ayrı yapılaşma sağlanmak zorundadır.

Bir üniversite modeli olarak önerilen Medresetüzzehra Projesi, ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Bu projenin sosyal fonksiyonlarından birisi bölgede yaşayan farklı etnik özelliklere sahip Müslümanların kucaklaşmasına bir vesile olacaktır.

Sonuç

Bediüzzaman Said Nursi, insanlığın temel sorunlarına getirdiği Kur'anî analizlerle hem insanlığın, hem Müslümanların, hem de Türkiye'de yaşayan insanların sorunlarına çözümler

önermiştir. Bunlarla birlikte hiç kuşkusuz kendi doğduğu topraklarda yaşayan insanların sorunlarına dair de analizler yapmıştır.

Nursi, hayatı boyunca Türkiye’de pratize edilmeye çalışılan ulus devlet projesinin baskı unsurlarına karşı direnmeye çalışmıştır. Ulus devlet politikalarının toplumu tek tipleştirme çabalarına karşı direnen yegâne insan olmuştur. Bu çabasının bedeli olarak da hayatının yaklaşık 30 yılını hapishanelerde ve gözetim merkezlerinde geçirmiştir.

Said Nursi, Doğu ve Güneydoğuyla ilgili tekliflerinden en önemlilerinden birisi de eğitime dair olanıdır. Anaokulundan üniversiteye kadar eğitimin bütün kademeleriyle ilgili yaptığı önerilerle bölge insanının eğitime nasıl ısındırılacağı üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede önerilen Medresetüzzehra Projesi, bölge insanının kucaklaşması ve aralarındaki ihtilafları bırakarak ittifak yapmaları açısından önemli özlere taşımaktadır.

Kısacası Risale-i Nur’un Kur’anî önerileri bütün insanlığı huzura davet ettiği gibi İslam âlemini de, Türkiye’yi de, Türkiye’nin sancılı bölgelerini de huzura davet etmektedir. Huzura kavuşmak için bu sese kulak vermek gerekmektedir.

Öz

Bediüzzaman Said Nursi, insanlığın temel sorunlarına getirdiği Kur’anî analizlerle hem insanlığın, hem Müslümanların, hem de Türkiye’de yaşayan insanların sorunlarına çözümler önermiştir. Bunlarla birlikte hiç kuşkusuz kendi doğduğu topraklarda yaşayan insanların sorunlarına dair de analizler yapmıştır. Bu analizlerin en önemlilerinden biri Güneydoğu Meselesi ile ilgilidir. Bu çalışmada, Bediüzzaman’ın bugün Kürt Meselesi olarak adlandırılan probleme dair yaklaşımları ve çözüm önerileri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kürt Meselesi, ulus devlet, demokratikleşme, hak ve hürriyetler

Abstract

With his Korani analyses on basic problems of humanity, Bediüzzaman Said Nursi offered solutions for the problems of both Muslim and people living in Turkey. In addition to this, for sure, he conducted analyses on the problems of people on the land he was living in. One of the most important analyses is concerned with Southeastern Issue. In this study, approaches and solution offers of Bediüzzaman to the problem called Kurdish Issue are taken into consideration.

Keywords: Kurdish Issue, nation state, democratization, rights and freedoms

Dipnotlar:

1. Bediüzzaman Said Nursi, Divan-ı Harb-i Örfî, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 1991, s. 39.
2. Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 2001, s. 256.
3. Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 2001, s. 59.
- 4- Bediüzzaman Said Nursi, Emirdağ Lahikası, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 2001, s. 320.

- 5- Bediüzzaman Said Nursi, İçtimai Reçeteler-I, İstanbul, Tenvir Neşriyat, 1990, s. 95.
- 6- Bediüzzaman Said Nursi, Münazarat, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 305-306.